

כנגד התמידים, כיצד אמר רב ספרא שזמן תפילת מנחה בשעה השישית (ריטב"א).

משום דלא מְפוּנֵי טוּבָא, ולא היה ניכר זמן בין הערביים עד ליש ומחצה (ראה רש"י), וחששו שלא להקריב את התמיד לפני שעה זו מחשש טעות (ראה תוס' ישנים).

שאני אבריהם דאיצטגנינות גדולה היתה בלבו - שהיה בקי לחשב את השעות במדויק (רש"י), אבל בהקרבת קרבנות, חששו חכמים שיטעו ואיחרו את הזמן עד לשבע ומחצה (רבינו אליקים), וכן לשאר האנשים קבעו חכמים שלא יתפללו עד שש ומחצה, כדי שלא יבואו לכלל טעות (ריטב"א).

דזקן ויושב בישיבה הוה - שהיה חכם גדול בתורה, ולא יבוא לטעות להתפלל לפני הזמן (ריטב"א). ויש שפירש, שכיון שהיה יושב בישיבה במקום אחד, היה לו ישוב הדעת לחשב את השעות, בשונה מהכהנים העוסקים בעבודה והולכים אנה ואנה ועולים לטעות (רבינו אליקים).

וכיון שמעיקר דין תורה ניתן להקריב קרבן תמיד משעה שישית, יש להסתפק אם יוצאים בדיעבד ידי חובת תפילת מנחה מאותו זמן, או שמא כיון שמדובר לא היו שוחטים קרבן תמיד לפני שש ומחצה, הוא הדין שאין יוצאים ידי חובת תפילת מנחה בזמן זה אפילו בדיעבד (ראה פרי חדש א"ח רלג, וראה במקורות דלהלן), שזמן תפילת מנחה נקבע לפי זמן שחיטה בפועל (שעה"צ שם, ו) [בשונה מתפילת שחרית לאחר עלות השחר, שיצא בדיעבד, שהטעות בעלות השחר פחות מצויה מטעות בשעת חצות (מג"א פט, ג)]. ■ להלכה, המתפלל מנחה קודם שש ומחצה, לא יצא ידי חובה אפילו בדיעבד (משמעות השו"ע רע"ג, א, ראה משנ"ב שם, ב). ויש סוברים, שיצא ידי חובה בדיעבד (אחרונים המבואים במשנ"ב שם), וצריך עיון למעשה (שעה"צ שם, ו).

אמר רב קיים אבריהם אבינו קל התורה פולה, כבר שנינו כן במשנה בקידושין (פב, א), אלא ששם הלשון היא 'שעשה' את כל התורה כולה, ולשון עשייה משמעה רק מצוות עשה, ורב בא להוסיף שגם 'קיים' את כל התורה, כלומר, שאף נזהר שלא לעבור על לא תעשה (מהרש"א). וכן ציוה לזרעו אחריו לקיים את כל המצוות כ'אני מצווה ועושה', אך לא קיימו אותן אלא בארץ ישראל שהוא המקום המיוחד לקיום המצוות, ולכן בחוץ לארץ נשא יעקב אחיות, ועמרם נשא את דורתו [אכן, שמירת שבת הקפידו גם בחו"ל, שהיא שקולה כנגד כל המצוות] (יבמ"ז בראשית כו, ה). ומה שאברהם אבינו נשא את הגר המצרית, היה זה משום שהיה דינו כגר המותר במצרית (ריב"א בראשית כה, א). ודנו ראשונים ואחרונים, על האבות קודם מתן תורה, האם היו כבני נח, או כבני ישראל (ראה פרשת דרכים א).

ומכל מקום לא קיים אברהם אבינו ברית מילה קודם שנצטווה, משום שידע שעתיד להצטוות עליה, ואז יעשה את המצוה כמצווה ועושה ששכרו גדול, ובאופן של קידוש השם בעולם (רא"ם בראשית יז, כה). או משום שהיה אסור לו לחבוט בעצמו (פנים פות בראשית יז, א), או משום שכל זמן שלא נצטווה, לא היה שם ערלה, ולא היה שייך חפצא של ברית מילה (חי הגר"ז [סטנלי] לך לך), ועל אף שלא היה נימול, לא היה דינו כערל, ומשום כך היה יכול לקיים את כל התורה, ולאכול בשר קרבן הפסח (דעת נוטה בראשית יז, כו).

גמרא. רבי עקיבא אומר עלה בקראי, שהוא זמן מאוחר יותר מהזמן שאמר רבי ישמעאל (רש"י), וכן כל תנא ותנא שבהמשך הברייתא, מאחר את הזמן (שושנים לדוד). ויש שפירש, שלא נחלקו התנאים בזמן השחיטה, אלא בלשון הכרזת הרואה (רבינו אליקים).

אמר רב ספרא וכו' הקדמה. סוגיה זו שעוסקת בזמן קרבן תמיד של בין הערביים ותפילת המנחה, הובאה כאן לבאר הטעם שדקדקו להקריב את תמיד של שחר מיד בבוא העת שניתן להקריב, משום 'רזיזים מקדימים', כפי שמצינו שאברהם הזדרז להתפלל תיכף בבוא זמן התפילה (שיח יצחק).

צלותיה דאברהם - תפילת הערב [מנחה] שהתפלל אברהם אבינו (רש"י), שלאחר שתיקן יצחק תפילת מנחה, גם אברהם התפלל תפילה זו (ספר הישר לר"ת חידושים שח, מובא בתוס' ישנים), שהרי יצחק תיקן תפילת מנחה כשיצא לקראת רבקה, כשהיה בן ארבעים שנה [כמו שדרשו חז"ל (ברכות כו, א) מהפסוק (בראשית כד, טו) 'ויצא יצחק לשווח בשדה לפנות ערב'], ואברהם היה אז בן מאה וארבעים, וחי עד לגיל קע"ה (ספר הישר שם). או שמתחילה היה אברהם נוהג להתפלל מנחה בעצמו [וכמו שמצינו להלן בסוגיא שקיים אפילו עירובי תבשילין], ויצחק תיקן את התפילה גם לאחרים (תוס' ישנים; ריטב"א).

מפי משקרי כותלי, בחצות היום, בסוף השעה השישית ותחילת השעה השביעית (רש"י), והדבר נלמד ממה שנאמר בתפילת מנחה שהתפלל יצחק [ראה לעיל בסמוך] 'לפנות ערב' (בראשית כד, טו), כלומר, כשהשמש פונה למערב בחצות היום (תוס' ישנים; ריטב"א).

אין מאברהם ניקום וניגמר - שנראה שרב ספרא בא להורות הלכה למעשה, ולא רק ללמדנו את מנהג האבות (ריטב"א), וכיצד ניתן להיות דרזים כמו אברהם (רש"י, ע"פ ריטב"א ותוס' ישנים), שמה ששנינו (תנא דבי אליהו כה) שצריך כל אדם לומר 'מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי אברהם יצחק ויעקב', היינו מלשון 'מגע', שיהיו למעשיו נגיעה ודמיון למעשי האבות (שיעורי הגר"מ פיינשטיין). ויש שפירשו, ששאל רב יוסף כיצד ניתן ללמוד הלכה למעשה מאברהם שהיה קודם מתן תורה, והרי לאחר שניתנה תורה נתחדשה הלכה שזמן מנחה הוא רק חצי שעה לאחר חצות (ראה רבנו חננאל; תוס' ישנים ותוס' רבינו פרץ).

ומסוגיותנו משמע שלכתחילה יש להתפלל 'מנחה גדולה', לפי שנכון להתפלל ולשבח את ה' מיד כשרואים כיצד הוא 'משנה עיתים ומחליף את הזמנים' [וכדעת הרא"ש והטור (ראה ב"י א"ח רלג)] (שפת אמת). מאידך, בגמ' בברכות (כט, ב) מצינו שלכתחילה יש להתפלל לעת ערב [וראה מנחת עני (זמן מנחה), בביאור מחלוקת הסוגיות]. ויש שכתבו, שלכתחילה יתפלל 'מנחה קטנה' בתשע שעות ומחצה, שהוא זמן הקרבת תמיד של בין הערביים במקדש בימים רגילים, ורק בדיעבד יוצא ידי חובה ב'מנחה גדולה' (הב"ם תפלה ג, ב). ■ להלכה, שלכתחילה יתפלל 'מנחה קטנה' (שו"ע א"ח רלג, א), מאידך, יש סוברים שזמן 'מנחה גדולה' הוא לכתחילה (משנ"ב שם, בשם ראשונים והגר"א). ובמקום הצורך, לדעת הכל מתפלל לכתחילה 'מנחה גדולה' (משנ"ב שם).

שקל היום כשר למילה אלא שהרזיון מקדימין למצות. ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע י"ד רסו, א).

הא קא קשאי ליה דהגן וכו'. שלא היו מקדימים לשחוט תמיד של בין הערביים לפני שש ומחצה (רש"י), וכיון שהתפילות נתקנו